

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Polemika o smrti nadporočnika Franja Malgaja 6. maja 1919 na Koroškem: ranjen in obkoljen od avstrijskih brambovcev je izbral častni samomor!

V strokovni monografiji z naslovom

RUDOLF BADJURA – ŽIVLJENJE IN DELO,

ki je izšla 2012 v Ljubljani in katere avtorji so:

Matjaž Geršič
Borut Batagelj
Herman Berčič
Ljudmi a Bokal
Aleš Guček
Janez Kavav
Stane Kocutar
Blaž Komac
Zvezdan Marković
Peter Mikša
Blaž Torkar,

med katerimi so tudi trije moji znanci, je med viri navedena moja in Štampflova knjiga o Malgajevih vojnih spominih, na str. 88 pa je naveden tudi naslednji citat:

»General Maister in nadporočnik Malgaj, ki je bil s svojimi vojaki na bojišču, sta avstrijske enote zadrževala do 6. maja, ko je nadporočnik Malgaj padel. Njegova smrt je še vedno zavita v skrivnost, saj o njej obstaja več različic. Po eni od njih naj bi mu eksplodirala ena od ročnih granat, ki jo je nosil okrog pasu, ko se je na svoji postojanki okrog 14. ure plazil skozi vejevje gozda (Kranjc in Štampfl 2009)«.

Izjavljam, da je okrepljeni del citata ni moja inačica!

Moja inačica je povsem nova inačica, tudi strokovno utemeljena: ranjeni in obkoljeni Malgaj je naredil častni samomor, da ne bi živ padel v roke avstrijskim brambovcem!

Zaradi upravičenih sumov o smrti nadporočnika Franja Malgaja, sem celo poglavje namenil prav raziskavi o njegovi smrti, saj se nikakor nisem mogel sprijazniti z izjavami nekaterih njegovih soborcev, da se mu je sprožila ročna granata, ki se je zataknila ob veji, ko je po lestvi plezal na drevo ali »plazil skozi vejevje gozda«!

Odkril sem tudi motive, zakaj so njegovi soborci krivo »pričali«, četudi je res, da neposrednega očevidca sploh ni bilo! Namreč, po izjavi enega od Malgajevih vnukov, ki pa ni hotel biti imenovan, so ga njegovi borci zapustili, ker jih je nagovarjal, da se branijo do konca! Njegov starejši brat je celo zapisal, da je bil Malgaj ranjen od samo ene krogle, ni pa hotel povedati ali sovražnikove ali njegovih soborcev.

Kakorkoli, ker sem strokovno ovrigel, da se je Malgaju ročna granata zataknila ob vejo na drevesu in eksplodirala, sem prišel do logičnega sklepa, da se je ranjeni nadporočnik Malgaj, ko je videl, da je obkoljen od avstrijskih brambovcov, odločil za častni samomor! Podobno smrt so izbrali številni drugi častniki, tudi nekaj slovenskih narodnih herojev.

Iz svoje knjige navajam celotno poglavje, kakor sledi:

Malgajeva skrivnostna ali nesrečna smrt 6. maja 1919¹

Malgajeva smrt je prizadela predvsem njegove bližnje, saj je bil najmlajši v družini, boleče pa je odmevala tudi med njegovimi znanci in prijatelji na slovenskem Koroškem. O tem priča časopisno poročilo in osmrtnica, ki so jo koroški župani objavili v *Slovincu*², zato jo tudi predstavljam:

Malgaj padel za domovino!
Slovenec, 1919
(Janko Štampfl, zasebna zbirka)

¹ Marijan F. Kranjc in Janko Štampfl, *Franjo Malgaj, Vojni spomini 1914–1919*, Pro-Andy, 2008, Maribor, str. 51–62.

² Pokrajinski arhiv Maribor, fond *Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem*, AŠ (škafka) 5, spis 267 – kopija osmrtnice za Franja Malgaja, objavljena maja 1919 v časopisu *Slovenec*.

Zamislil sem se ob spletni strani osnovne šole Šentjur, na kateri je o Malgaju zapisano: »Tudi njegova smrt ostaja zavita v meglo. Zapisano je, da je umrl po nesreči v eksploziji granate, ki se mu je sprožila, ko je poizvedoval za sovražnikom.«

Zgodovinarji (Lojze Ude, ES in drugi) so zapisali, da je Malgaj »padel, raztrgan od lastne ročne granate, ki jo je imel za pasom« 6. maja 1919³, ne pa tudi, kaj je bil vzrok.

»Koroška« osmrtnica Franju Malgaju, Slovenec, 6. maja 1919
www.franjo.malgaj - 2007)

Njegov najstarejši brat Ivan je v svojih spominih omenil, kako so mu Nemčurji v Velikovcu pripravljali zasedo in uboj v gostilni na Celovski cesti. Vendar jih je Malgaj izigral. Oblečeni v kmečke obleke, so z dvema prijateljema ob določeni uri vstopili v gostilno na pijačo. Dve dekleti, ki sta Malgaja povabili na ples, sta zaman čakali, razburjeni gosti pa so se po nemško spraševali: »Ali ta slovenski pes ne bo prišel?« Javna skrivnost je bila, da so prav ti nemškutarski krogi že takrat razpisali 10.000 kron za Malgajevo glavo! To so vedeli tudi njegovi borci, ki so ga skrbno varovali. Ali res vsi? Številne priče in neposredni očevidci pripovedujejo svoje »resnice« o Malgajevi skrivnostni oz. nesrečni smrti. Izjave si nasprotujejo, pa tudi starejši Malgajevi sorodniki o tem menda niso radi govorili. Bil sem celo deležen očitka, da si ne bom upal napisati »njihove« resnice!

³ Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919*, Maribor 1977, str. 208.

Seveda ni izključeno, da je avstrijski Abwehr načrtoval, kako se znebiti prvega slovenskega častnika, ki je s svojo enoto prostovoljno prišel na slovensko Koroško! To zlasti potrjuje izjava Malgajevega soborca Valentina Krofliča⁴, ko pravi: »Nastal je kaos. Avstrijskim agentom se je posrečilo napraviti zmedo med našim vojaštvom. Večina se je umikala neorganizirano in bežala naravnost domov. Avstrijci so prodrli do Pliberka.«

Prav zato sem se lotil vsestranske preiskave Malgajeve smrti, posebno še zaradi tega, ker mi je eden od njegovih sorodnikov zatrdil (junija 2008 v Šentjurju, pred pričo, sorodnikom), da je Malgaja menda ubil njegov borec, ker ni dovolil umika s položaja. To naj bi omenil pred leti tudi Janezu Hartmanu, ki je pripravljal nek članek. Zato sem gospoda Janeza Hartmana poiskal in ga spomnil na ta dogodek. Potrdil mi je navedbo Malgajevega potomca, vendar se zatem ni odločil za njegovo inačico, ker je večina prič potrjevala, da je vendarle šlo za nesrečni slučaj.

V članku *Orožje borcev za severno slovensko mejo 1918-1919*⁵, je Janez Hartman omenil tudi smrt Franja Malgaja. Namreč, Malgajev soborec in sorodnik Janko Virant mu je v Celju dne 20. 4. 1978 podrobno opisal, kako se je Malgaj povzpел na neko drevo, pri sestopu pa mu je eksplodirala ročna bomba, ki jo je imel zataknjeno za pasom. Bil je na mestu mrtev, a zaradi hkratnega napada avstrijskih vojakov ga njegovi soborci niso mogli odnesti s seboj.

V poglavju *Ročne bombe*, str. 169, je zapisal: »Ročne bombe so uvedli v avstro-ogrsko vojsko 1. marca 1915. leta. Avstrijske bombe so bile do uvedbe »štilerice« nemškega tipa primitivne in nezanesljive. To so vedeli tudi borci za severno slovensko mejo in so se zato oboroževali predvsem s »štilericami«, imenovanimi tako zaradi podolgovatega lesenega ročaja. Te več kot pol kilograma težke bombe so nosili na pasu z leve strani; nekateri borci so nosili kar po dve. Z njimi so bili oboroženi tudi častniki, med njimi nadporočnik Franjo Malgaj, ki ga je to stalo življenja: v boju pri Guštanju 6. maja 1919 je storil smrt, ko se mu je pri plezanju na drevo zaradi pregleda situacije po nesreči sprožila za pas zataknjena ročna bomba.«

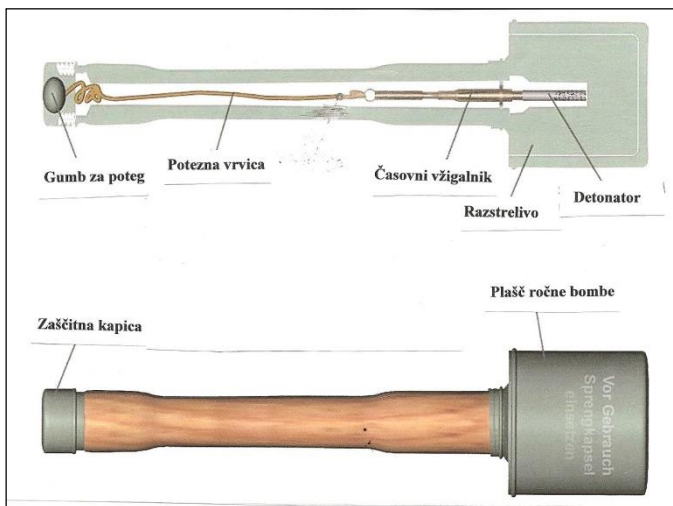

⁴ Brako Kroflič, *Spomini njegovega soborca*, Slovenska vojska št. 92, Ljubljana 1995.

⁵ Janez Hartman, *Orožje borcev za severno slovensko mejo 1918-1919*, Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918-1919, Maribor 1979, str. 166-171.

Srbska ročna bomba iz 1918. leta ⁶
[www.srbski Google – ročne bombe](http://www.srbski.google.com)

Malgaj verjetno ni nosil (obešene za pas ali na prsih) srbske ročne bombe, ki je imela na vrhu inicialno kapico in zaščitni pokrovček. Predstavljam jo samo zato, ker neki vir navaja, da je prišlo do eksplozije, ko je Malgaj skočil z drevesa in z bombo (seveda brez zaščitnega pokrovčka) udaril ob štor! Pri »štilerci« to ni bilo mogoče!

Ročna (nemška) bomba – »štilerica«
[www.handgranate](http://www.handgranate.com)

Ker večina pričevalcev navaja, da se je Malgaju sprožila ročna bomba zaradi veje, ko je plezal na drevo (ali z drevesa), opozarjam na tehnično podrobnost: zaščitna kapica je morala biti odvitna, gumb na vrvici za aktiviranje, ki je visel s samega ročaja, pa bi se moral zatakni med dve veji. Torej, ta ročna bomba se je aktivirala samo s potegom vrvice! Nobeni udarci ob štor, kamen ali vejo je niso mogli aktivirati ... Malgaj je bil odlično usposobljen častnik in je vojaško obrt solidno obvladal. Samo v boju za Monte Zebio je zmetal na desetine teh ročnih bomb, torej je dobro vedel, kako ravnati z njimi! Napake se ni mogel privoščiti! Vedel pa je dobro za njene učinke ...

Malgajev domnevni osebni kurir Filip Merkač, po domače Štalekarjev, kmet iz Kotelj pri Ravnah na Koroškem, trdi v Nedeljskem dnevniku z dne 22. decembra 1985, da je šlo za nesrečo, saj je Malgaj umrl poleg njega. Pravi, da so pričakovali vlak iz Avstrije in Malgaj

⁶ Tovarna smodnika »Obilicevo« v Kragujevcu je bila zgrajena 1889, s proizvodnjo črnega smodnika je začela 1892, brezdimnega pa 1905. Izdelovala je tudi ročne bombe. Po prvi svetovni vojni je smodnišnica prerasla v Vojaško-tehnični zavod, pozneje v tovarno orožja »Miloje Zakić«, leta 1995 pa je spremenila samo ime firme – Trayal korporacija. Vir: zbiratelj Nenad Bjeloš iz Pančeva, Srbija, avgust 2008, s pripombo, da bi le slovenski dobrovoljci – »solunci« lahko prinesli takšne ročne bombe na Koroško.

je splezal na sosednji borovec. Ko je zagledal vlak, je zavpil: »Že prihajajo!«, in se spustil na zemljo, hkrati pa je ročna granata, ki jo je imel za pasom, udarila ob neko vejo in se aktivirala. Odjeknila je eksplozija in Malgi je mrtev padel na tla.«

22. dec. 1985 NEDELJSKI DNEVNIK 23

PRIČEVANJE 88-LETNEGA BIVŠEGA KURIRJA ENEGA OD VODITELJEV KOROŠKIH PROSTVOLJCEV

Kako je umrl poročnik Malgaj?

Zgodovina pravi, da je Franjo Malgaj padel, Filip Merkač pa trdi, da ga je po nesreči ubila ročna granata

Osebnosti pričevanja, ki jih po več desetletjih še vedno odkrivajo med ljudmi, so sicer nezanesljivi viri v zgodovinski znanosti, kljub temu pa nam mnogokrat odkrivajo nekatere resnice ali podrobnosti, ki dopolnjujejo naše vedenje o preteklosti. Pred skoraj sedemdesetimi leti se je ob naših severnih mejah veliko dogajalo, a še zoper ni vse raziskano, saj je za tisti čas, kot za sleherno zgodovinsko obdobje, vedno mogoče najti nove vire za ponovna vrednotenje dogodkov.

»Koroški plebiscite«, zbornik raziskovalnih prizadevanj, je eden od osnovnih priložkov v zgodovinski literaturi za problematiko nastajanja nove države Jugoslavije in oblikovanje njenih severnih meja. V njem avtor **Lojze Ude**, poznavalec takratnih dogajanj na Koroškem, navaja osnovne življenjske podatke vodje prostovoljnih borcev za severno mejo, poročnika **Franja Malgaja**. Navaja le dejstvo, da je ta junak padel v bojih za severno mejo, nič pa ne pove o tem, kako se je to zgodilo.

Je šlo za nesrečo?

Živa priča omenjenih zgodovinskih dogodkov je **Filip Merkač**, kmet iz Kotelj pri Ravnah na Koroškem. Ima 98 let, vendar je njegov spomin še živ:

»Trdo kmečko življenje tedaj ob koncu Avstroogrske države, nam ni dopuščalo, da bi bili mladi fantje seznanjeni s tem, kaj se v političnem življenju Evrope takrat konkretno tuje. In tisti čas, v letu 1914, ko so nas rekrutirali z nekakšnim izgovorom, da bomo poskrbeli za varnost pred raznimi kraji in terorističnimi izpadi, tudi ni nihče pojasnjeval, za kaj gre. Namaj smo nekakšne enote, najprej manjše, kasneje pa večje. Dobil smo uniforme, nove močne čevlje, in to je za nas, kmečke fante, pomenilo nekaj vrednega. Ko pa smo dobili tudi orožje in so se zabele vežbe, smo v paradnem koraku demonstrirali svojo moč, igrala je

godba kot na kakem slavlju, tedaj nas je kar razganjal ponos. Ko bi vedeli, kakšna klavnica nas čaka, se ne bi predajali takemu zanosu. Na Soški fronti, kjer smo mesec in mesec tili na mestu, nam je to še postalo jasno...

Končno je bilo vojne konec: štirinajst dni sem hodil proti Koroški, s ko smo nekako le prišli v to našo deželo, smo našli na novo situacijo. Vedeli smo, da prejšnja država razpada, da se oblikuje nova država Jugoslavija. Toda takrat smo vsi mislili, da bo ta nova država prav tako republika, kot bo nova Avstrija. Ostali smo na Koroškem, ker se nam je zdelo, da je to Jugoslavija. A propagandni stroj je že deloval. Ko so na eni strani nekateri ljudje vzklikali gesla »živela avstrijska republika«, smo mi nasprotno kričali »živela slovenska republika«.

Da, takrat smo res mislili, da bo Slovenija republika v okviru nove države, nismo vedeli, da kreirajo drugačno usodo, ki ji je ime kraljevina.

To je bilo popolno prostovoljstvo. Ko je prišel k nam poročnik **Franjo Malgaj**, je to prostovoljstvo dobilo organizacijsko obliko, ki nam je dala občutek, da smo borbena enota z določenim ciljem. In res smo se začeli boriti. Premikali smo se po vsej Koroški, a bilo nas je premalo in pričakovali smo nekakšno pomoč. Kasneje je do tega prišlo, ko se je na mariborskem področju pojavil general Maister.

Filip Merkač

Bil sem kmečki sin, spoznal sem se na konje, ki so takrat bili pač naše edino prometno sredstvo. Tudi Malgi (tako smo mu rekli) je bil izreden jahac. Postal sem njegov osebni kurir. Celo Koroško sva prejahala skupaj. Bil je tak človek, da ni deloval le borbeno, marveč tudi na področju propagande. V tem, da mi je dosikrat dal neke papirje, ki sem jih potem moral prenesti na določeno mesto. Urejal je ciklostirano revijo »Jugoslovenski Korotan«.

Bila sva izredno dobra tovariša. V njem je bilo veliko entuziazma, ki ga nisem čisto razumel.

Po pričevanju Filipa Merkača, po domače Štalekarja, je bila Malgajeva smrt nesreča.

»Nekaj so o Koroški odločili. Mi smo se nahajali v Mežiški dolini, ki je bila naša cona, in sicer v Guštanju (danes so to Ravne na Koroškem). V avstrijski coni je bilo še nekaj naših ljudi, ki so se po mednarodnem sporazumu morali premakniti v Jugoslavijo. Naša četa jih je pričakovala. Čakali smo na vlak, ki bo prišel iz Avstrije. In da bi bolje videli ta prihod, smo se spravili na drevesa ob progi. Malgi se je spravil na sosednje drevo. Na veji tega borovca je pogledoval po progi in ko se je pojavila kompozicija, je na ves glas zavpil: »Že prihajajo.«

Nato se je spustil z borovca, a istočasno je ročna granata, ki jo je imel za pasom, udarila ob neko vejo in se aktivirala. Odjeknila je eksplozija in Malgi je mrtev padel na tla.«

BENO ZAGRNİK

Pričevanje Malgajevga domnevnega kurirja, 1985 (Vladimir Virant, zasebna zbirka)

Malgajev najstarejši brat Ivan je v svojih spominih zapisal naslednje: »Malgaj je stal na lestvi, prislonjeni na sadno drevo, in opazoval sovražnikovo gibanje. Pa je priletela krogla od Guštanja in sprožila eno ročno bombo, ki jih je imel obešene za pasom. Smrt je prišla hipoma. Borci ga niso mogli odneti ...«

Narednik Rajko Kotnik⁷ je povedal, da sta šla s poročnikom Malgajem zadnja proti kmetu v Spodnjemu Lečniku. Tu sta se ločila. Videl je, kako se je Malgaj povzpел na visoko lestev, da pregleda gibanje volkswehrovcev. Ker pa je nosil za pasom več ročnih granat, se je bržkone kje odstranila varnostna kapica in se je vžigalna vrvica zapletla (zataknila) v kakšno vejevje. Kajti, naenkrat strašen pok, dim in potem – tiho. Eksplozija je raztrgala poročniku Malgaju spodnji del telesa, prsni koš pa je ostal še nepoškodovan. Zdravnik je pozneje ugotovil, da je moral poročnik Malgaj živeti še kakšnih 15 minut. Našli so ga mrtvega, ležečega na trebuhu. Šele pozno so malgajevci zvedeli za smrt svojega vodje in vsi so bridko jokali. Guštanjski Nemčurji pa so od veselja ponoreli. Malgajevo truplo so zavlekli v Guštanj med pljuvanjem in obmetavanjem s kamenjem. »No, zdaj si crknil, ti slovenski prasec!« Takratni zdravnik dr. Skazza (iz Gornjega Grada pri Mozirju) je Malgaju vzel iz žepa še vse listine, med njimi tudi imena vseh vojakov, ki jih je Malgaj priporočil za odlikovanje ... Pri sebi je imel tudi denar za moštvo, 12.500 kron gotovine. Ukradel ga je neki nemški feldwebel, ki je pobral tudi zlato uro in srebrno dozo za cigarete. Z nog mu je potegnil tudi škornje in jih sam obul ... Pokopan je bil z duhovnikom, toda nemška drhal je divje razgrajala celo pri pogrebu. Ko je bil že v grobu, so nemčurske frajle plesale ob njegovi sveži gomili ...« Tako časopis Slovenec leta 1936.

Odlomki iz še neobjavljene knjige *Koroški blefiscit 1920 – 4. 5. 1919*: Malgaj, prvi mož koroških bojev, se je še s 40 možmi na koncu brezupno upiral premočnim Nemcem pri bojih za Dravograd. Ravno v tej bitki se je Malgaj smrtno ponesrečil z lastno granato. Pri odskoku je tako močno udaril v štor, da mu je granata, pripeta za pas, eksplodirala.

Fran Roš, Malgajev biograf, takole opisuje Malgajevo smrt in izgubo dnevnika: »Da bi mogel s pobočja Tolstega Vrha točno pregledati položaj, se je Malgaj sam okrog 14. ure vzel na neko drevo. Pri tem mu je nenadoma eksplodirala ena izmed ročnih granat, pripetih za pas, in ga hudo ranila, tako da je čez nekaj hipov nato izdihnil. ... Borci so svojega mrtvega komandanta skušali odnesti nazaj, a prav tedaj so z več strani že navalili Avstrijci. ... Še tu so med borbo malgajevci jokali v žalosti za svojim poveljnikom, ki so ga nadvse ljubili ... Nemci so truplo junaka Malgaja spoznali. Pri njem so našli dnevnik, ki ga je pisal skozi vso vojno. Pokopali so ga na ravenkem pokopališču.«⁸

Malgajev znanec⁹ navaja: »Morda bi se bila hrabra Malgajeve četa še držala na Koroškem, če bi bila dobila okrepitev, toda našel se je, kakor pripovedujejo, med vojaki izdajalec, ki je zbežal k sovražniku ter izdal obupni položaj Malgajeve čete. Ko se je junak Malgaj 6. maja 1919 popoldan okrog 14. ure plazil na svoji postojanki skozi vejevje gozda, mu je eksplodirala ena od ročnih granat, ki jo je nosil okrog pasu in ga usmrtila. ... Mrtvi junak je obležal na mestu. Od tod so ga potem Avstrijci spravili v Guštanj in ga na tamkajšnjem pokopališču pokopali, potem ko so prej mrtvo truplo javno zasramovali in opljuvali.«

⁷ Slovenec, 1. 11. 1936, novinar Ivan Kuhar, *Da jih ne pozabimo* ... Pričevanje narednika Rajka Kotnika.

⁸ Fran Roš, *Malgaj, Boj za Maribor 1918–1919*, Maribor 1988. str. 202–203.

⁹ Dr. Ervin Mejak, *Franjo Malgaj*, Raziskovalna naloga *Malgaj trka*, Šentjur 1999, str. 24.

V oddaji o Koroški na RTV Ljubljana je bilo povedano (zapisano) tudi naslednje: »6. maja 1919 je (Malgaj), hoteč čim boljše videti sovražne premike, splezal na drevo pri Tolstem Vrhu. Potem, ko si je položaj dodobra ogledal, je želel splezati nazaj na trdna tla. Ob tem se mu je po nesreči zataknila veja ob ročno bombo, ki mu je visela za pasom, in eksplodirala.

Ko so Avstrijci našli njegovo truplo in ugotovili, da je mrtev ... so šele upali dokazati svoje »junaštvo«, tako da so popljuvali in sramotili mrtvega slovenskega heroja.«

V članku *Fran Malgaj in prva koroška ofenziva* je novinar Slovenskega poročevalca 6. 10. 1950 zapisal: »Ko se je 6. maja popoldne plazil na svoji postojanki skozi gosto grmovje, ga je gotove smrti od avstrijske krogle rešilo lastno orožje. Eksplodirala je ročna granata, ki jo je imel za pasom. Sovražniki so z divjaškim zmagoslavjem zavlekli njegovo truplo v Guštanj na pokopališče.«

V članku »Znamenite osebnosti občine Šentjur – Franjo Malgaj« je zapisano: »Malgaj je s svojo četo napravil postojanko na Tolstem Vrhu nad Guštanjem in od tu so krepko odbijali avstrijske napade. Vendar se je med njimi našel vojak izdajalec, ki je avstrijski stani izdal, da Malgajevi četi primanjkuje streliva (Malgaj je telefoniral v Dravograd, da jim primanjkuje streliva, avto je pripeljal čez eno uro, a žal prepozno). Ko se je tega dne, 6. maja 1919 popoldne okrog 14. ure Malgaj plazil na svoji postojanki skozi vejevje gozda, mu je eksplodirala ena ročnih granat, ki jo je nosil okrog pasu, in ga usmrtila. Tovarišem Malgajevoga trupla ni bilo mogoče odpeljati s seboj, zato so ga potem Avstrijci spravili v Guštanj in ga tam pokopali, potem ko so mrtvo truplo javno zasramovali in opljuvali. Jeseni 1919 pa so njegovi sorodniki dali izkopati truplo in ga prepeljati na domače pokopališče v Šentjurju. 26. oktobra je bil slovesen pogreb ob mnogoštevilni udeležbi slovenske javnosti. Isti dan so tudi v vasi Hruševci pri Šentjurju na rojstni hiši odkrili junaku Malgaju spominsko ploščo.«

Malgajev sorodnik, nečak¹⁰, čigar oče Janko je bil neposredna priča nesreče, piše takole: »Ko se je Malgaj zadrževal na lestvi pri nekem drevesu, je v usodnem trenutku priletela krogla. Ta je zadela njegovo ročno granato za pasom ter povzročila eksplozijo. Bil je takoj mrtev, njegovi tovariši pa trupla niso uspeli rešiti. Avstrijska stran je nato truplo javno zasramovala ter ga onečastila.«

No, na drugem mestu pa je dodal: »Zgodaj zjutraj je Malgaj splezal na drevo, da bi pregledal položaje. Pri tem je po nesreči aktiviral ročno bomo, ki ga je smrtno ranila. Mrtvo truplo so Nemci oskrunili in ga pokopali na njivi za pokopališčem.«

Da bi še enkrat preveril podatek o tragični smrti Franja Malgaja, je njegov pranečak Vladimir Virant, zgodovinar iz Rogaške Slatine, obiskal v Celju svojega strica Božidarja

¹⁰ Kazimir Virant, *Spomin na šentjurskega junaka*, Novi tednik, Celje 1994, in *Malgajeva kulturna zapuščina*, Raziskovalna naloga Malgaj trka, Šentjur 1999, str. 55.

Viranta, edinega še živečega nečaka Franja Malgaja, ki mu je ponovil zgodbo svojega očeta Janka Viranta. Malgaj naj bi splezal na lestev, da bi videl avtomobil v dolini, ki naj bi pripeljal strelivo, pri tem pa je po nesreči aktiviral ročno bombo, ki je bila obešena na vrvi na prsih, ne pa zatakajena za pasom. Seveda vsega tega ni videl sam, dodal pa je tudi možnost sabotaže Malgajeve opreme, saj je bila takrat na Koroškem razpisana velika denarna nagrada za Malgaja živega ali mrtvega. Zato Vladimir Virant, zgodovinar in Malgajev pranečak, zaključuje, da je prava resnica o Malgajevi smrti šla z njim v grob!

Iz navedenih pričevanj je zanimivo, da so si izjave popolnoma različne. Če zanemarimo pričevanje sorodnika, da je Malgaja ubil lastni vojak, nedvomno težo dobijo tudi izjave ostalih sorodnikov (priletela krogla iz Guštanja, izdajalec v lastnih vrstah), predvsem pa izjava, da je sam Malgaj »po nesreči aktiviral ročno bombo«! Kaj to pomeni?

Nekaj bivših vojakov nemškega Wehrmachta, ki so uporabljali »štilerice«, mi je zagotavljalo, da bi do aktiviranja le-teh lahko prišlo samo v primeru, ko je Malgaj plezal na drevo, s tem da bi potezna vrstica visela iz samega ročaja ... Če pa je stal ali se vzpenjal po lestvi, je skoraj nemogoče, da bi prišlo do aktiviranja. Še bolj nesprejemljiva je trditev, da bi lahko prišlo do aktiviranja pri seskoku z drevesa (lestve). Strelni zadetek bombe bi vsekakor povzročil eksplozijo, vendar bi to dosegel samo izvrsten ostrostrelec ali pa povsem slučajen zadetek.

Malgaj je v Guštanju zelo verjetno tudi zvedel, kako so se volkswehrovci¹¹ maščevali in kruto pobijali slovenske vojake. Prav gotovo ga je najbolj prizadela smrt njegovega sošolca, prijatelja in rez. praporščaka Srečka Puncerja, tudi urednika *Jugoslovenskega Korotana*, ki se je 29. marca 1919 ranjen zatekel na kmetijo Mentlovih v Podlipi. Ko so volkswehrovci vdrli v hišo in ga prepoznali, so ga zajetega neusmiljeno umorili in z bajonetom skozi usta pribili k tlom. Ob tej priložnosti so v omari našli neznanega in ranjenega slovenskega vojaka, ki ga je ustrelil P. A. iz Kleč pri Vovbrah. Kruta je bila tudi smrt rez. poročnika Ivana Krainza iz Podholma pri Dobrli vasi, lažje ranjenega 29. aprila 1919 v Glinjah: najprej so ga oropali, nato pa umorili. To je po ukazu praporščaka W. iz Apač storil celo njegov bratranec! Malgaj je moral tudi vedeti, kako pogumno se je borila skupina šestih mož s stotnikom Pavlom Razlagom na čelu dne 2. maja v Šmarjeti v Rožu, ki pa se je morala predati in je bila zatem kruto pobita¹².

Osebno bom dodal še možnost, ki doslej ni bila omenjena, vendar se mi zdi ne samo mogoča, temveč tudi zelo verjetna. Malgaj je vsekakor moral opaziti (z drevesa ali lestve), da je njegova skupina popolnoma obkoljena in da jim preboj ne bo uspel. Vedel je, da ga lahko avstrijski vojaki sicer ranijo in ujamejo, kar pa bi za njega osebno pomenilo veliko ponižanje. Zato je verjetno izbiral med samožrtvovanjem v preboju ali pa z bolj »gotovim« izhodom – samomorom! Posebej še v primeru, če je bil pred tem ranjen s strelnim orožjem, ne glede na to, od kod je priletela krogla! Ne

¹¹ Dr. Luka Sienčnik, *Koroški plebiscit 1920*, Založba Obzorje, Maribor 1987.

¹² Lojze Ude, *Spominski zbornik*, Maribor 1970, str. 108.

smemo pozabiti: junaki izbirajo tudi način smrti¹³. In Malgaj je prav gotovo bil junak!

Njegov prijatelj Andrej Oset¹⁴ je še 19. junija 1919 zapisal: »Bil si zvest svojim besedam do smrti. Rekel si mi večkrat: Če Švabe napadejo, se ne umaknem in živ ne grem iz Koroške! Žal so se Tvoje besede uresničile.«

Pod naslovom *Odkritje spomenika padlim borcem za Korotan* je časopis *Jutro* 26. oktobra 1927 objavil iz Guštanja (Raven) poročilo v katerem navaja tudi sledeče:

»Malgajeve četa, med katero je vladalo pravo bratsko ravnanje, je bila že poprej strah in trepet sovražnikov, po junaški bitki pri Velikovcu pa so jo začeli smatrati za nepremagljivo. Dne 6. maja 1919 je četa zopet dokazala, da živi za domovino in da tudi umre za njo, če je treba. Borila se je skupno s solunskimi dobrovoljci proti 100-kratni premoči. V boju pa je padel hrabri Malgaj, ki se je vedno boril na čelu svojih zvestih, iz njegove čete in Solunčan Zapunžić, ki so ga zavratno umorili za plačilo 10 cigaret. Umoril ga je nemški vojak po naročilu nemškega narednika.

Nenadna smrt poveljnika Malgaja je razkropila četo, katere člani so nato prešli k 9. četi tedanjega Triglavskega polka, sedaj 40. pp. Ta 9. četa je prodirala 28. maja 1919 preko Sel in Kotelj v Guštanj. Tu so »Vod koroških legionarjev«, kakor so imenovali 9. četo, sprejeli zatirani, a odrešeni Slovenci s cvetjem. Na tem pohodu je padel »Malgajec« Jurij Kotnik.« V nadaljevanju je dopisnik pozival prebivalce k odkritju Malgajevega spomenika.

6. maja 1934 je *Jutro* objavilo spominski članek ob 15-letnici Malgajeve smrti. Novinar B. Grilc je zapisal: »Nepozabne ostanejo Malgajeve besede, ki jih je izgovoril nekaj dni pred svojo smrtjo: »Gospa Sveta je moj vzor. Slovensko Koroško bom branil do zadnje kaplje krvi. Če padem za našo lepo jugoslovansko domovino, prepeljite moje truplo v moj rojstni kraj. Potolažite mojo mater, brate in sestre. Povejte jim, da sem padel za mater nas vseh, za Jugoslavijo!«

Zgodovinarji imajo prav: Malgaj se ni umaknil, ampak je padel. Zato je bil tudi posmrtno odlikovan za pogumno dejanje – s Karađorđevo zvezdo z meči 4. stopnje.

¹³ Od 154 slovenskih narodnih herojev jih je 7 naredilo samomor pred zajetjem (Bernard, Hohkraut, Kosovel, Kovačič, Paderšič, Redolighi in Slak), glej *Seznam slovenskih narodnih herojev in herojin NOV 1941–1945* na spletni strani Vojaštvo ali Wikipedija.

¹⁴ Andrej Oset, *Prijatelju junaku Malgaju!*, Nova doba št. 63, naslovna stran, Celje 19. 6. 1919.